

Eesti arstiteadlase panus antiikajaloo uurimisse

Väino Sinisalu – Eesti Arst

15. oktoobril 2015 esitles anestezioloogia ja intensiivravi emeriitprofessor Raul Talvik oma vast ilmunud raamatut „Teekond maailma ääreni“. Raamatu sisu avab autor juba esikaanel alapealkirjas: „Kuidas kreeklane Pytheas oma imelisel teekonnal 2300 aastat tagasi Saaremaal Ultima Thule avastas“.

Antiik-Kreeka üks tuntumaid maadeuurijaid Pytheas võttis 4. sajandil e.m.a (umbes 330–320 a e.m.a) ette teekonna Euroopa põhjaoossa. Oma teel viibis ta Briti saartel ja arvatavasti pärineb temalt ka nimi Britannia. Edasi jõudis ta oma arvates maakera põhjapoolseima inimasustatud saareni, millele ta andis nimeks Ultima Thule.

Aastasadu on vaieldud, kus asub Thule. Selleks on pakutud küll Suurbritannia põhjapoolset Orkney saarestikku, küll Norra läänerannikut, Islandi saart ja Gröönimaad. On peetud justkui auasjaks kinnitada, et Thule asub nende maal. Lennart Meri esitas oma 1976. aastal ilmunud raamatus „Hõbevalge“ uue hüpoteesi – Thule asub hoopis Saaremaal. Seda arvamust kinnitab ta ka teaduslikumal pinnal 1984. aastal kirjutatud raamatus „Hõbevalgem“. Oma raamatut peab Raul Talvik jätkuks Lennart Meri töödele, märkides, et temal oli kasutada suur eelis – digiraamatukogud on tunduvalt avardanud juurdepääsu antiikmaterjalidele. Kahjuks ei ole tänaseni säilinud Pythease kirjutiste originaalid, materjale tema reisi kohta saab vaid teiste antiikautorite teostest.

Raul Talvik on püüdnud kättesaadavate materjalide alusel etapphaaval taastada Pythease reisi. Antiikautorite andmete järgi on küllaltki täpselt tuvastatav, et pärast Britanniast liikus Pytheas edasi Läänemerele, mida ta



kutsus Põhja ookeaniks. Ta jõudis kahe saareni, mille kallastele meri uhas merevaiku. Viimane oli juba antiikajal hinnatud luksускаup. Üks kirjeldatud saarest – Abalus – on ilmselt ka tänapäeval tuntud merevaigu leiukoht Samlandi poolsaarel Kaliningradi oblastis, teise – Basilia – asukoht on raskemini kindlaks tehtav, kuid selle kõige loogilisem asupaik võiks olla Kuramaa rannik. Neist saartest edasi liikudes jõudis reisimees tema arvates kõigist kõige põhjapoolsema saareni – Thuleni. Seal elasid inimesed kes kasutasid toiduks teravilja, metsavilju ja juurikaid, aga leidus ka mett ja sellest pruuliti jooki. Kasvatati lambaid, aga kuna päikesepaistelisi päevi oli vähe ja vihmaseid palju, peksti teravilja suurtes elamutes.

Thulest ühe päevatee kaugusel oli külmunud meri – Cronium. Pytheas kirjeldas seal ka seninägematut nähtust – merekops –, kus jää meest ei kannu, aga paadiga

sõita ei saa ning ümberringi on tihedalt udu. Thulel viibides mõõtis Pytheas ka päeva pikkust ja talvepäikese kõrgust küünardes. Nii kestab tema andmeil Thulel pikim päev 18 tundi ning madalaim talvepäikese kõrgus on vaid neli küünart ja siis on päeva pikkus vaid mõni tund. Croniumil kestab pikim päev 19 tundi. Pythease mõõtmisi arvestades viibis ta Thulel aasta või ka enam. See oli ilmselt küllaldane aeg veendumiseks, et Thule on tõepoolest saar.

Raul Talvik on veendunud ja ka teiste autorite andmeid arvestades võib väita, et Pythease poolt päeva pikkuse ja talvepäikese kõrguse mõõtmise tulemusi silmas pidades peaks Thule asuma umbes 58. põhjalaiusel. Kaugem punkt, kus ta mõõtmisi tegi ja Croniumi kirjeldas, oli 61. laiusel. 58. paralleel läbib nii Norra ranniku kui ka Orkney saarestiku. Siiski ei külmu selles piirkonnas meri, läheduses ei esine merekopsuga sarnast ilmastikunähtust ja seal lähedal ei asu kirjeldatud merevaigusaares. Kaugemal põhjas asuvad Island ja Gröönimaa olid sel ajal asustamata. Jääb järele tunnistada, et Thule paikneb tõepoolest Ida-Euroopas ja ainus võimalik asupaik selle loogika põhjal on Saaremaa, mida samuti läbib 58. paralleel.

Pytheas kirjeldab, et Thule asukad näitasid talle kohta, kuhu päike läks magama. On võimalik hüpotees, et tegu on Kaali meteoriidikraatriga. Arvatavasti võis see tekkida 2400–2800 aastat tagasi ja kindlasti tekitas meteoriidi langeamine rahva hulgas levivaid müüte, millest räägiti ka Pytheasele. See oleks veel üks võimalik kinnitus oletusele, et Thule asub just Saaremaal.